

ENTELEKTÜEL SERMAYENİN RAPORLANMASI VE UMS 38 MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR STANDARDI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Orhan Ünal³

ÖZET

Bilgi teknolojilerinin günümüz ekonomilerinde önemli bir yer tutmasıyla birlikte şirket varlıklarının önemli bir kısmını entelektüel sermaye oluşturmaya başlamıştır. Yaşanan bu süreçte entelektüel sermaye şirketlerin önemli bir rekabet aracı olmuştur. Şirketler için hayati öneme sahip olan bu sermayenin finansal bilginin özelliğini sağlayacak şekilde tanımlanması, gerçeğe uygun bir şekilde ölçümünün yapılması ve finansal raporlara eksiksiz olarak yansıtılması özellikle bilişim şirketlerinde zorunlu hale gelmiştir.

Bu çalışmada entelektüel sermayenin tanımı, ölçülmesi ve raporlanmasıyla ilgili çalışmalar ortaya konulmuş ve entelektüel sermayenin UFRS kapsamında nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur. UMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar standardının entelektüel sermayeyi tam olarak kapsamadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel sermaye, entelektüel sermayenin raporlanması, UMS 38

REPORTING OF INTELLECTUAL CAPITAL AND EVALUATION WITHIN IAS 38 INTANGIBLE ASSETS STANDARD.

ABSTRACT

With information technology having an important role in today's economies, intellectual capital has begun to form a significant portion of the company assets. In this process, it has become an important competitive tool for companies. Especially for companies dealing with information, it is important to define this capital, which is vital for

³ GÜ TTEF (Yrd. Doç. Dr.)

companies, in such a way that the features of financial information be fully provided; to measure it fairly; and to reflect it to the financial reports perfectly.

This study exposed the literature concerning definition, measurement and reporting of intellectual capital and focused on how it is considered within the context of IFRS. Ultimately, it was revealed that IAS 38-Intangible Assets Standard does not fully cover intellectual capital.

Key Words: intellectual capital, reporting of intellectual capital, IAS 38

GİRİŞ

Son yıllarda şirketler sadece maddi güçleriyle değil, ürettikleri bilgi ve teknoloji ile gerçek bir güç haline gelmişlerdir. Bu sebeple "bilgi" rekabet gücü olan, kendisini sürekli yenileyen modern şirketlerin sahip oldukları en önemli varlıklarından birisi olmuştur. 1990'lı yılların başlarından bugüne kadar rakip şirketlere karşı rekabet avantajı elde edilmesinde, şirketin büyümesinde ve yeniliklerin yapılmasında pek çok işletme entelektüel sermayenin stratejik bir faktör olduğunun farkına varmışlardır. Bunun bir sonucu olarak; entelektüel sermaye popülaritesini artırmış ve işletmeler diğer sermaye yatırımlarına oranla bilgi tabanlı donanım ve varlık yatırımlarına daha fazla fon ve zaman ayırmaya başlamışlardır (Williams, 2001:192). Bu dönemde bilgi; üretilen satılan ve satın alınan şeylerin asıl bileşeni durumuna gelmiş ve entelektüel sermayeyi geliştirmek, yönetmek ve satmak bireylerin, işletmelerin ve ülkelerin önemli ekonomik sorumluluklarından biri durumuna gelmiştir (Demirkol, 2010). İşletmelerin sahip oldukları entelektüel değerlerin ne anlama geldiği, hangi unsurlardan oluştuğu, nasıl ölçülebildiği ve söz konusu değerlerin şirket değeri üzerine ne gibi etkisi olduğu merak edilen konular olmuştur.

Bu nedenlerden dolayı entelektüel sermaye; bünyesinde çalışan insanların yarattığı değerlerin, şirket stratejilerinin, şirket yapısının, sistem ve süreçleri ile şirketin müşterileri ve toplumla kurduğu ilişkilerin toplamından oluşan ve şirketi geleceğe taşıyacak olan bir unsur olmuştur (Alagöz ve Özpeynirci, 2007:170). Entelektüel sermayeyi oluşturan insan sermayesi, müşteri sermayesi ve yapısal sermaye çevreyle olan etkileşimleri sayesinde şirkete, küreselleşen dünyada rekabetçi avantajlar sağlamaktadır.

Bilgiye dayalı rekabetin yaşandığı günümüz dünyasında, kullanıldıkça değeri artan bir varlık olan entelektüel sermaye, dikkate alınması gereken bir değerdir. Bunun farkına varamayan şirketler gün geçtikçe küçülmeye maruz kalmakta ve bir noktada verimsiz, katma değer üretemeyen bir şirket haline dönüşmektedir. Bu durumu engellemek için önce entelektüel sermaye tanım-

lanmalı ve ortaya çıkarılmalı, daha sonra sürekli gelişimi sağlanmalıdır (Demirpolat, 2007).

1. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN TANIMI

En basit şekliyle entelektüel sermaye, bir örgütün bilgi değeri ve görünmeyen varlıkları olarak işletmenin sahip olduğu kayıtlı bilgileri ve çalışanların bilgi, beceri ve deneyimleri şeklinde tanımlanmaktadır (Büyüközkan, 2002). Başka bir yazar ise entelektüel sermayeyi; *“zenginlik yaratmak üzere kullanıma sokulabilen entelektüel malzeme, yani bilgi, enformasyon, entelektüel mülkiyet ve deneyim”* şeklinde tanımlamaktadır (Stewart, 2000).

Entelektüel sermaye; bir kuruluşun içinde bulunan ve ilave avantaj yaratmada kullanılabilen bilgi, bir başka deyişle bir şirket içindeki insanlar tarafından bilinen ve şirkete bir rekabet üstünlüğü kazandıran şeylerin toplamıdır. Bununla birlikte entelektüel sermaye; sadece patentler, mülkiyet hakları, telif hakları gibi soyut varlıklar şeklinde tanımlamak yeterli değildir. Aynı zamanda entelektüel sermaye; daha yüksek değerli varlıklar üretmek için şekillendirilmiş, elde edilmiş ve güçlendirilmiş varlıklardır (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002:20).

Konuyu işletme değeri veya muhasebe açısından inceleyenler ise entelektüel sermayeyi, bir işletmenin defter değeri ile bu değere ödenilmeye hazır olunan değer arasındaki fark şeklinde tanımlamaktadırlar (Brooking, 1997:364). Bu tanım daha çok geleneksel muhasebede yer alan ve literatürde “goodwill” olarak ifade edilen şerefiye tanımını yansıtmaktadır. Entelektüel sermayenin, oluşumu, yönetimi ile işletme başarısındaki önemi ve bileşenleri açısından değerlendirilmesi durumunda geleneksel şerefiye tanımından daha geniş yapıya sahip olduğu görülmektedir (Yıldız ve Tenekecioğlu, 2004:580).

Bu tanımlamalara baktığımızda literatürde entelektüel sermaye ile ilgili bir tanım ve kavram birlikteliğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Tablo 1’de literatürde yer alan bazı çalışmalarda entelektüel sermayenin terim ve tanım olarak ne şekilde yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1: Entelektüel Sermayenin Tanımı		
Yazar	Terim	Tanım
Itami	Görünmeyen varlıklar	Maddi olmayan varlıklar; teknoloji, tüketicinin işletmeye olan güveni, marka imajı, kurumsal kültür ve yönetim becerileri gibi çok çeşitli faaliyetlerden oluşan görünmeyen varlıklardır.
Hall	Maddi olmayan varlıklar	Maddi olmayan varlıklar, verimli kaynakları katma değerli varlıklara çeviren değer yaratıcılarıdır.
Smith	Entelektüel mülkiyet	Maddi olmayan varlıklar, bir işletmenin çalışma sermayesi ve maddi varlıklarına ek olarak var olan bütün unsurlarıdır. Çalışma sermayesi ve maddi varlıklarından sonra işletmenin çalışmasını sağlayan varlıklardır ve çoğu zaman işletmenin kazanma gücünün temel katkı sağlayıcılarıdır. Onların varlıkları kazanç varlığı veya beklentisine bağlıdır.
Brooking	Entelektüel sermaye	Piyasa varlıkları, insan-merkezli varlıklar, entelektüel mülkiyet varlıkları, altyapı varlıkları.
Edvinsson ve Malone	Entelektüel sermaye ve Maddi olmayan varlıklar	Maddi olmayan varlıklar, fiziki olarak var olmasalar da şirket için değer ifade eden varlıklardır.
Sveiby	Maddi olmayan değerler	Entelektüel sermayenin üç boyutu vardır (çalışan üstünlüğü, içsel yapı ve dışsal yapı)
Nahapiet ve Ghoshal	Entelektüel sermaye	“Bir organizasyon, entelektüel topluluk veya mesleki uygulama gibi bir sosyal bütünlüğün bilgi ve bilme kapasitesi” ni ifade eden maddi olmayan varlıklar.
Stewart	Entelektüel sermaye	Refah yaratmak için kullanılabilir olan entelektüel materyal – bilgi birikimi, bilgi, entelektüel mülkiyet, tecrübe – kolektif beyingücü.
Granstrand	Entelektüel mülkiyet	Bir bireyin yaratıcılığı, bilgi birikimi ve kimliği ile doğrudan ilgili olan mülkiyet.
Brennan ve Connell	Entelektüel sermaye	Bir şirketin bilgi-tabanlı sermayesi
Harrison ve	Entelektüel sermaye	Kara dönüştürülebilir bilgi.

Sullivan		
Sullivan	Entelektüel sermaye	Kara dönüştürülebilir bilgi.
Heising	Entelektüel sermaye	Değerli fakat görünmez.
Lev	Maddi olmayanlar	Bir maddi olmayan varlık, somut fiziksel veya finansal varlığı (hisse senedi veya tahvil) mevcut olmayan, gelecekteki bir faydayı elde etme hakkıdır.
Gu ve Lev	Maddi olmayanlar	Maddi olmayan varlıklar; araştırma geliştirme, bilgi teknolojileri, insan kaynakları vb.lerinin değer yaratıcısıdır.
FASB NN	Maddi olmayan varlıklar	Maddi olmayan varlıklar, fiziksel ve finansal terimlerden yoksun gelecek faydalara ait cari olmayan, finansal olmayan haklardır.
Petty ve Guthrie	Entelektüel sermaye	Entelektüel sermaye, bir şirketin maddi olmayan varlıklarının iki kategorisinin (organizasyon ve beşeri sermaye) ekonomik değer göstergesidir.
Pablos	Entelektüel sermaye	Entelektüel sermaye, şirketin piyasa değeri ile defter değeri arasındaki farktır. Şirketin sürdürülebilir rekabet avantajına katkı sağlayan bilgi tabanlı kaynaklar entelektüel sermayeyi oluşturur.
Rastogi	Entelektüel sermaye	Entelektüel sermaye, bir işletmenin gelecek vizyonu peşinde değer yaratma adına bilgi kaynaklarını koordine etmek, planlamak ve sevk etmek için sahip olduğu bütünsel ve meta-seviyeli kapasitesi olarak görülebilir.
Mouritsen	Entelektüel sermaye	Entelektüel sermaye, çalışanlar; müşteriler, bilgi teknolojileri, yönetsel çalışmalar ve bilgi gibi şeyleri mobilize eder. Entelektüel sermaye tek başına bir şey ifade edemez çünkü sadece şirketin üretim sürecinde çeşitli varlıkların bir araya getirilmesine izin veren bir mekanizma sağlar.
International Accounting Standards Board (IASB)	Maddi olmayan varlıklar	Ürün veya hizmetlerin üretimi veya tedarik edilmesinde, başkalarına kiralanmasında veya yönetim amaçları için istihdam edilmesinde kullanılacak fiziksel olarak varlığı olmayan ve parasal olmayan varlık.

Kaynak: Choong, Kwee Keong, 2008, *Intellectual Capital: Definitions, Categorization and Reporting Models*, *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 9, No. 4, p. 610-611.

Bu noktada, literatürde sıkça kullanılan beşeri sermaye kavramıyla entelektüel sermaye kavramı arasındaki ilişkiye değinmekte yarar vardır. Beşeri sermaye; insanlara bilgi, beceri ve hüner kazandırmak için yapılan eğitim harcamaları şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere beşeri sermaye kavramı ile kastedilen, üretim sürecinde yer alan insanların bilgi ve deneyimlerinin geliştirilmesine yönelik yapılan yatırımları ifade etmektedir. Bu ise, entelektüel sermaye unsurlarından insan sermayesinin bir bileşenini oluşturmaktadır. Entelektüel sermaye kavramı, beşeri sermayeyi de içine alacak şekilde fakat ondan daha geniş bir kavram olarak ele alınmaktadır (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002:20).

Entelektüel sermayenin yönetilmesinin temeli, bilginin işletme organizasyonu için değerli bir varlığa dönüştürülmesini sağlamaktır. Bireyin bilgi ve yeteneği, dönüştürülmeden ve güçlendirilmeden de ruhsal anlamda bir değer yaratabilir ama yararlanılmamış gizli bir organizasyonel kaynak olarak kalır. Bireyin bilgisi kullanılmaya ve organizasyonel değeri paylaşılmaya bir kez başlandığı zaman ortaya çıkan varlık artık entelektüel sermayenin bir parçasıdır (Bayazıtlı, 2000:120).

Entelektüel sermaye, bilâncoda görünmeyen varlıkları kapsar. Ölçülme-yeni ölçer. Kişiler, fikirler ve bilgi arasındaki ilişkileri ortaya koymak için yapılan bir araştırmadır. Bu nedenle entelektüel sermaye tek bir şey ya da tek bir hedef değil, ilişkilere yönelik bir konudur (Edvinsson, 1997:372).

Görüldüğü gibi entelektüel sermaye statik bir varlıktan çok, işletmenin gereksinimlerine uygulandığında katma değer yaratan dinamik bir unsurdur. Entelektüel sermaye; örgütün süreçlerini, teknolojilerini, patentlerini, çalışanların yeteneklerini, müşterilerini, satıcılarını ve işletme ile ilgili gruplar hakkındaki bilgileri kapsar ve dosyalarda, veri tabanında veya kâğıt üzerinde kalan bir veri veya bilgi değildir. Entelektüel sermaye, işletmenin işlevlerini nasıl tasarlaması ve faaliyetlerini sürdürebilmesi için neyi korumak zorunda olduğunu belirlemesi için gerekli, uygulamaya geçirilmiş fikirlerden oluşur. İşletmenin daha iyi işlev görmesi, onun performansını veya rekabet avantajını gösterir (Büyüközkan, 2002).

Entelektüel sermaye ile ilgili çalışmaların kuramsal olarak ulaştığı sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Roos ve Roos, 1997:415):

- Entelektüel sermaye, işletme bilânçosundan tam olarak elde edilemeyen görünmeyen varlıkların toplamıdır.
- Entelektüel sermaye, işletmelerin rekabet üstünlüğünün kalıcılığının sağlanmasının temel kaynağıdır.
- İşletmenin entelektüel sermayesinin yönetimi önemli bir yönetsel sorumluluktur.
- Entelektüel sermayedeki artış veya azalış entelektüel performans olarak adlandırılabilir, ölçülebilir ve görünür hale getirilebilir.
- Entelektüel sermayeyi ölçmek ve görünür hale getirmek için sistematik bir yaklaşım, işletmelerin türüne, büyüklüğüne, yapısına, sahiplerine ve coğrafi yerleşimine bağlı olmaksızın artan bir şekilde değerli hale gelmektedir.

2. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN UNSURLARI

Entelektüel sermaye, insan sermayesi ile yapısal sermayenin entegrasyonu ile oluşur. Bilginin paylaşılması, muhafaza edilmesi, toplanması ile değerlerin yaratılması ve dengelenmesine kadarki süreç, entelektüel sermaye geliştirme sürecini yönetmek içindir (Akdemir, 1998:73-80). İşletmelerde entelektüel sermayeyi oluşturan unsurlara, konuyla ilgilenenler tarafından temelde aynı temayı işlemekle birlikte değişik adlar kullanılmakta ve bu unsurlar entelektüel sermaye modelleri veya bileşenleri olarak da ifade edilmektedir.

Dünyada ilk kez entelektüel sermaye raporu yayımlayan İsveç şirketi Skandia'ya göre entelektüel sermayenin "insan" ve "yapısal" olmak üzere iki bileşenden meydana geldiği belirtilmektedir (Edvinsson, 1997:366). Buna göre, yapısal sermaye; müşteri ve organizasyonel sermaye olmak üzere iki alt bölüme ayrılırken, organizasyonel sermaye de kendi altında yenilik ve süreç sermayelerine ayrılmaktadır. Bir başka görüşe göre ise, entelektüel sermaye unsurlarının insan sermayesi, yapısal sermaye ile müşteri ve ilişkisel sermayenin karşılıklı etkileşiminden meydana geldiği belirtilmektedir (Roos ve Roos, 1997:416). Entelektüel sermaye unsurları; içsel yapı organizasyon seviyesindeki fark edilmeyen varlıklar olup şirket kültürü, bilgi sistemleri ve çalışma şekli, dışsal yapı ve çalışanların yeteneklerinden oluşmaktadır.

Entelektüel sermaye unsurları; insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi olarak üç başlık halinde incelenecektir.

a. İnsan Sermayesi

İnsan sermayesi, her bireyin sahip olduğu ve geliştirdiği bilgidir. İnsan sermayesi işletme çalışanlarının sahip olduğu bilgi birikimi, yaratıcılık, problem çözme yeteneği, girişimcilik ve liderlik yeteneklerini kapsar (Önce, 1999:23).

Bir işletmede çalışan insanların bilgi, beceri ve yetenek düzeyleri ile yaratıcılık kapasitelerinden en üst düzeyde yararlanma yoluyla oluşturulan entelektüel sermaye işletmelerin rekabet gücünü belirlemek açısından oldukça önemlidir. Bilgili insana olan gereksinimin artması ile birlikte işletmeler dikkatlerini insan unsuru üzerinde odaklamışlardır. Çalışanların sahip oldukları bilgileri, becerileri, tecrübeleri, yetenekleri ve yaratıcılıkları işletmenin beyin gücünü ortaya koymaktadır. Beyin gücünün yoğunluğu ve içeriği entelektüel sermayeyi doğrudan etkilemektedir. İşletmede iyi bir çalışma ortamının yaratılması ve çalışanların işten beklentilerini tam olarak karşılayabilmesi, işgörenin işletmeye sıkı sıkıya bağlanmasını sağlar. Bu şekilde çalışanların başka işletmelere geçmesi engellenerek, beyin gücünün beyin göçüne dönüşmesi önlenmiş olur. İşletmelerin sahip olduğu entelektüel sermayenin üç temel unsurundan en önemlisi insan sermayesidir (Şerbetçi, 2003:6-7).

İşletmelerin amacı, karlı kullanabilecekleri ölçüde insan sermayesine sahip olmaktır. İnsan sermayesinin özünü buluşçuluk oluşturmaktadır. Bu nedenle bir işletmede çalışan insanlar zamanlarını ve yeteneklerini büyük ölçüde yenilik getirici faaliyetlere yönelttiğinde, insan sermayesi yaratılmış ve kullanılmış olur. Bu sermayeyi geliştirmek, çalışanların fikirlerine önem vermeye ve iş geliştirmeye yönelik önerilerini dinlemeye bağlıdır. Bu nedenle, insan odaklı, yönetiminde katılımcı felsefe anlayışı hakim olan, şirket içerisinde vizyon ve misyon kavramları yaygınlaştırılmış, güçlü bir entelektüel sermayeye sahip şirketlerin rekabet gücü ve piyasa değeri artırılmış olmaktadır (Şamiloğlu, 2002:106).

İşletmelerin içinde bulunduğu yoğun rekabet ortamı onların sahip oldukları insan sermayesini verimsiz kullanma lüksünü ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle işletmeler, bünyelerinde bulunan insanların tümünü işin içine katmakta ve onların sahip oldukları fikirlerden maksimum düzeyde yararlanma yoluna gitmektedirler. Bünyesinde bulunan insanların sahip oldukları bilgilerden en iyi biçimde yararlanmada işletmenin kolektif yeteneği olarak da belirtilen insan sermayesinin bileşenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Guthrie, , 2001:35):

- Teknik bilgi (know –how),
- Eğitim,
- Mesleki yeterlilik,
- Bilgi üretimine yönelik çalışmalar,
- Yetenek/beceri oluşturmaya yönelik çalışmalar,
- Girişimcilik coşkusu, mucitlik, kabullenici ve reddedici yetenekler, değişimcilik.

b. Yapısal Sermaye

Yapısal sermaye, bir örgüt olarak işletmenin sahip olduğu yöntem ve politikalar şeklinde kurumsallaştırılmış bilgi teknolojilerden örgüt kültürüne, finansal ilişkilerden patentlere kadar bütün unsurların bileşimini ifade eder (Çıkrıkcı ve Daştan, 2002:22).

Yapısal sermaye; bilginin, işletme faaliyetlerinde sürekli olarak kullanılması ve sürekli öğrenmeyi ve öğrenilen bilginin paylaşılmasını sağlayan yapıdır (Yereli ve Gerşil, 2005:19). Yapısal sermaye, işletme çalışanlarına bağlı olmayıp işletmenin kendisine ait bir sermaye olduğu için işletmede entelektüel sermayenin işlerliğini yapısal sermaye sağlar.

İşletmeden işletmeye farklılık arz etmekle birlikte örgüt içerisinde yapısal sermayeyi oluşturan unsurları; patentler, yönetim felsefesi, telif hakları, tasarım hakları, yönetim süreçleri, örgüt kültürü, bilgi sistemleri, ticari amblemler, ticari sırlar, finansal ilişkiler şeklinde sıralamak mümkündür(Önce, 1999:29).

c. Müşteri Sermayesi

Bir şirket için müşteri sermayesi, güvenilir ve kalite amaçlı hammadde ve ara mal tedarikçileri ile vefalı ve aynı zamanda da tatminkâr olan tüketicilerden elde edilen organizasyonel değerdir. Müşteri sermayesi, işletme için katma değer yaratabilecek, işletmede dışsal olan herhangi bir taraf ya da alandan kaynaklanır (Bayazıtlı, 2000:121). Müşteri sermayesi, şirketin müşterileri, tedarikçi ve toplumun geri kalan kesimiyle ilişkisinin değerini ortaya koyar ve sözkonusu kişilerin organizasyona bağımlılıklarını ifade eder.

Müşteri sermayesi, şirketin unvan değeri ve satış yaptığı kişi ve kuruluşlarla devam eden ilişkileri olarak tanımlanabilir. Entelektüel varlıkların üç genel kategorisi içinde değeri en belirgin olan müşterilerdir. Bu nedenle finansal raporlardaki etkileri, çalışanların ya da sistemlerin etkilerinden daha

fazladır. Müşteri sermayesini yansıtan piyasa payı, müşteri tutma ve kaçırma oranları, müşteri başına karlılık gibi göstergeleri takip etmek göreceli olarak daha kolaydır (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002:22).

İşletme için değer yaratabilecek tüm dışsal faktörlerle ilgili olan müşteri sermayesi; işletmenin dış çevreyle olan müşteri sadakati, işletmenin ünü, işletmenin dağıtıcı ve toptancılarla olan ilişkileri gibi bağlantıları kapsamaktadır. Entelektüel sermayenin bu bileşeni aslında işletmenin, dağıtım kanalları, müşteri özellikleri, eğilimleri ve rekabetçi yapıya dair sahip olduğu bilginin toplamından oluşmaktadır. Müşteri tatmini, süreklilik, finansal güç ve fiyat duyarlılığı gibi faktörler (Keskin, 2005), ile dağıtım kanalları, işbirliği, lisans anlaşmaları, nitelikli sözleşmeler, franchising anlaşmaları (Acar ve Dalğar, 2004:7-8) müşteri sermayesinin temel göstergeleri olarak kabul edilmektedir

3. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ

Entelektüel sermaye, işletmelerin en değerli varlığı ve belki de en önemli rekabet silahı haline gelmiştir. Bu durumda yapılması gereken şey; işletmenin neye sahip olduğunu bilmesi ve onu kullanabilmesidir. Bu derece önemli olan varlıklar gizlidir ve bilânçolarda görünmemektedir (Roos ve Roos, 1997:413). Ancak işletmelerin sahip oldukları maddi varlıkları ise tarihi maliyet, yenileme maliyeti gibi değerleriyle bilânçoda yer almaktadır. Elde edilmelerinde katlanılan bir maliyetin olması ve değerlendirme anında piyasada alım satımı yapılması halinde belirli bir fiyatının oluşması nedeniyle işletmelerin maddi varlıkları değerlemeleri mümkündür. Entelektüel sermayenin ölçülmesinde ise durum biraz farklıdır. Entelektüel sermayenin özünü bilgi ve bileşenleri oluşturmaktadır. Soyut varlıklar olması ve işletmeden işletmeye farklılıklar göstermesinden dolayı bilgi ve bileşenlerini ölçmek maddi varlıklara nazaran daha zor ve karmaşıktır. Buna rağmen işletmelerin sahip oldukları entelektüel sermaye değerlerinin tam ve doğru olarak ölçülmesinde bazı endişeler dile getirilmekle birlikte çeşitli yaklaşımlar ve teknikler geliştirilmiştir (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002:22). Bu yaklaşımlardan bir kısmı entelektüel sermayenin bileşenlerine göre ölçülmesine, bir kısmı ise, entelektüel sermayenin işletme düzeyinde ölçülmesine yöneliktir. Ancak kredi kurumlarının, potansiyel yatırımcıların ve işletme ile çalışan tedarikçilerin, işletmeyi bir bütün olarak değerlendirmek istemeleri, entelektüel sermayenin işletme düzeyinde ölçülmesini gerekli kılmaktadır (Acar ve Dalğar, 2004:15).

Entelektüel sermayenin bileşenlerine göre ölçülmesi yaklaşımında, entelektüel sermayeyi oluşturan unsurlardan her birinin alt bileşenleri ile birlikte

tek tek finansal açıdan ölçülmesi ifade edilmektedir. Örneğin insan sermayesinin çıktısı buluşçuluk, yapısal sermayenin çıktısı ise verimliliktir. İnsan sermayesinin ölçülmesinde, buluşçuluğun, görev süresinin, personel devrinin ve tecrübenin; yapısal sermayenin ölçülmesinde, bilgi stoklarına biçilen değer, bürokratik direncin ve müşteri sermayesinin ölçülmesinde ise, müşteri tatmininin ve sadık bir müşterinin değerinin belirlenmesine yönelik yaklaşımlarla entelektüel sermaye tespit edilebilir. Bontis tarafından geliştirilen yaklaşımda ise, 63 faktör yardımıyla işletmenin entelektüel sermaye performansı belirlenmektedir. Bu ve benzeri yaklaşımlar, işletmelerin sahip oldukları entelektüel sermaye düzeyinin belirlenmesi yanında daha çok entelektüel sermaye performansını belirlemeye ve belirlenen işletme entelektüel sermaye performansını benzer işletmelerle kıyaslamaya elverişlidir (Çıkrıkcı ve Daştan, 2002:23-24). Entelektüel sermayenin işletme düzeyinde ölçülmesinde çeşitli yöntemler bulunmaktadır (Aslanoğlu ve Zor, 2006:158-164):

- Ekonomik Katma Değer Yöntemi
- Piyasa Katma Değeri Yöntemi
- Piyasa ve Defter Değeri Yöntemi
- Tobin'in Q Oranı Yöntemi
- Balanced Scorecard
- Skandia Kılavuzu
- Entelektüel Sermaye İndeksi
- Technology Broker
- Maddi Olmayan Varlıklar Monitörü
- Patent Değeri Yöntemi
- İnsan Kaynakları Muhasebesi Yöntemi

Bu yöntemler işletme bütününe yöneliktir. Yöntemlerin özü, sahip olunan entelektüel sermaye değerini, piyasada hisse senetleri aracılığıyla işletmeye biçilen değer, işletmenin denetlenmiş finansal tablolarındaki değeri ile kıyaslamak suretiyle belirlemektir (Çıkrıkcı ve Daştan, 2002:24).

Entelektüel sermayenin ölçülmesinin işletmeye sağlayacağı yararlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Önce, 1999:31).

- Yöneticiler, işletmelerinin entelektüel varlıklarını görünür bir biçime dönüştürmeleri sonucunda kredi kurumlarına entelektüel varlıklarını teminat olarak gösterebilecekler ve bunun sonucunda da işletmelerinin borçlanma

olanaklarını artıracaklardır. Söz konusu uygulama, özellikle teknoloji alanına yatırım yapan küçük işletmelerin risk sermayesi bulma olanaklarını artıracaktır.

- Halka açık olan ya da açılmayı düşünen işletmelerin entelektüel sermayelerini ve bunun gelecek dönemlerde yaratacağı muhtemel gelir potansiyelini göstermeleri işletmenin hisse senetlerinin fiyat performansını olumlu yönde etkileyecektir.

- Yüksek piyasa değerine sahip işletmeler satın alma, birleşme gibi özel finansal olaylarda bu yüksek değerini kaynağını yatırımcılara gösterebileceklerdir.

- Şirketlerin rakipleri karşısındaki durumlarının analiz edilerek üstün ve zayıf yönlerinin belirlenmesinde ve zayıf yönlerini geliştirici çabalara katkı sağlayacaktır.

Bu faydalara ilave olarak; şirketin piyasa değeri maksimizasyonunda entelektüel sermayenin ölçülmesi ve raporlanmasının gerekliliği temsil teorisine açıklanmaktadır. Bu teoriye göre şirket sahibi şirketin değerini maksimize etmesi için kendi yetkilerini devreder. Muhasebe, denetim ve gözetimine fonksiyonel analiz açısından baktığımızda temsil teorisi entelektüel sermayenin raporlanmasını mükemmel bir şekilde tanımlamaktadır. Yöneticiler; yatırımcılar ve işletme sahipleri adına hareket ettikleri için entelektüel sermayeyi raporlamaya motive olurlar. Çünkü yatırımcılar ve işletme sahipleri şirket hakkında her şeyi bilmek isterler. Yatırımcılar da şirkete yaptıkları yatırım ile şirketin piyasa değerini maksimize ederek bu temsilcileri ödüllendirirler. Yatırımcılar alacakları kararda hangi yöneticiye güveneceklerini entelektüel sermayenin raporlanmasına verilen önemle belirlemektedirler (Abeysekera, 2008: 43).

Diğer bir çalışmada ise; işletmenin varlıkları içerisinde büyük ölçüde maddi olmayan duran varlığa sahip şirketlerin finansal raporlarının şirketin gelecekteki nakit akışlarını tahmin etmekte çok fazla işe yaramadıkları, finansal tabloların hisse senedi getirilerini açıklamakta yetersiz kaldığı ve hisse senedi getirileri ile entelektüel sermayenin etkisiyle sağlanan kazançlar arasında yüksek oranda bir pozitif yönlü bir korelasyon bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Arslan, 2005:79). Bu çerçevede entelektüel sermayenin raporlanması konusunda yaygın bir görüş vardır.

4. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN RAPORLANMASI VE UMS 38 MODV STANDARDI

Artan küresel ticaretin geleceği büyük ölçüde entelektüel sermaye unsurlarına ilişkin konular etrafında şekillenmektedir. Bu yüzden, şirketin gerçek değerini ortaya çıkarmak ve arttırmak için yeni bir finansal dile olan ihtiyaç zorunlu hale gelmiştir. Entelektüel sermayeyi ortaya çıkarmaya yönelik bu yeni finansal dil rakamlarla desteklenmelidir. Örneğin, müşteri veri tabanının büyük olduğunu söylemek ortaya çok görünür bir sonuç çıkarmaz. Ancak müşteri veri tabanının 12 aylık dönemde %40 arttığını söylemek, görünmeyi görünür hale getirmektir. Bu rakamlar da finansal analistler ve diğer finansal bilgi kullanıcıları için oldukça kullanışlı küresel bir finansal dildir (Edvinsson, 1997:369). Bu finansal dilin oluşmasını sağlamak için entelektüel sermayenin raporlanması gerekmektedir. Entelektüel sermayenin raporlanmasında şirketle ilgili bilgilerin gerçeğe en uygun şekliyle raporlanmasına özen gösterilmelidir.

Entelektüel sermayenin raporlanmasında dikkat edilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Bunlardan birisi entelektüel sermayenin raporlanmasında sadece yöneticilerin bakış açısının dikkate alınmasının tanımlamayı daraltmasıdır. Yöneticilerin yanında, finansal bilgilerin ihtiyaca uygunluk ilkesi gereğince; politik ve sosyal paydaşların da entelektüel sermayenin raporlanmasında görüşlerinin dikkate alınması gereklidir. Bunları dikkate almamak ya da geç muhasebe mesleğinin kredibilitelerini olumsuz yönde etkileyecektir (Abeysekera, 2008: 43). Diğer bir nokta ise; entelektüel sermayenin raporlanmasında herkes tarafından kabul edilmiş belli bir yöntemin bulunmamasıdır. Entelektüel sermayenin raporlanması konusunda yaygın olarak önerilen üç farklı yöntem vardır. Bu yöntemlerden birincisi; entelektüel sermayenin bilançoda maddi olmayan varlık olarak raporlanması yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre entelektüel sermayeyi oluşturan varlıklar, işletmenin sahip olduğu diğer varlıklar gibi bilançoda gösterilmelidir. Bu varlıkların bilançoda gösterilmesiyle geleneksel muhasebe yöntemleri ve entelektüel sermaye birleştirilmiş olacaktır. İkinci yöntem; performans raporlama yaklaşımı olarak da bilinen bağımsız raporlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre entelektüel sermaye işletmenin geleneksel finansal tablolarına ek olarak yayınlanmalıdır. Bu yöntem; geleneksel finansal tabloların devamlılığını sağlarken diğer taraftan finansal bilgi kullanıcılarına daha doğru ve ayrıntılı bilgiler sağlamaktadır. Son yöntem ise; karma yaklaşımdır. Karma yaklaşımda entelektüel sermaye unsurlarının bazılarının geleneksel raporlama sistemine dahil edilmesini bazı entelektüel sermaye unsurlarının ise ayrı finansal raporlar halinde sunulmasını öngörmektedir (Erkuş, 2004:313-314).

Bazı araştırmalara göre, entelektüel sermayenin raporlanması ile ilgili önerilen yöntemler çok maliyetli bulunmaktadır. Bunun yerine iç ve dış finansal bilgi kullanıcılarına şirketin entelektüel sermaye ile ilgili güvenilir bilgilerinin sunulması önerilmiştir. Böylece, kullanıcılar bu bilgileri kullanarak kendi nakit akışlarını ve risk durumunu belirleyebilir ve alacakları kararlarda daha bilgili davranabilirler. Bu öneri, şirketleri entelektüel sermaye hesaplamaktan ve maliyetinden kurtarmaktadır. Ancak entelektüel sermayenin parasal karşılıkları raporlanmadığı için birçok finansal bilgi kullanıcısı için önerilen bu sunumlar hiçbir şey ifade etmemektedir. Bu nedenle birçok yatırımcı bu sunumların neyi ifade ettiğini anlamaya çalışmak yerine entelektüel sermayenin parasal olarak raporlanmasını istemektedir (Seetharaman vd., 2002:139-140). Bunu sağlamak için de geleneksel raporlamada olduğu gibi entelektüel sermayenin piyasadaki karşılığı olan değer raporlanması gerekmektedir.

Entelektüel sermayenin raporlamasını Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (UFRS) çerçevesinde değerlendirildiğinde; geleneksel raporlamaya benzer bir yaklaşım görülmektedir. UFRS, entelektüel sermayenin unsurlarının bir kısmını Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS) 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar standardında konu edinmiştir.

UMS 38, geleneksel muhasebe sınıflandırmasında bir düzenleme yaparak sadece belirlenebilirlik, kontrol edilebilirlik ve gelecekteki ekonomik fayda unsurlarını kullanarak maddi olmayan duran varlıkları tanımlanmıştır. Bu standarda göre; “*maddi olmayan duran varlık sadece ve sadece; varlıkla ilişkilendirilen beklenen gelecekteki ekonomik yararların işletme için gerçekleşmesinin muhtemel olması ve varlığın maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi durumunda muhasebeleştirilebilir. Maddi olmayan duran varlık sınıfı, benzer nitelikte olan ve işletmenin benzer faaliyetlerinde kullanılan bir varlık grubudur*” şeklinde tanımlanmıştır. Standarda göre bu sınıflar:

- *Markalar;*
- *Ticari başlıklar ve yayın hakları;*
- *Bilgisayar yazılımları;*
- *Lisans ve imtiyazlar;*
- *Telif hakları, patent ve diğer endüstriyel sahiplik hakları, hizmet ve işletme hakları;*
- *Reçeteler, formüller, modeller, tasarımlar ve prototipler; ve*

- *Geliştirilme aşamasında olan maddi olmayan duran varlıklar* olarak sıralanmıştır.

Bu sınıflandırmanın kullanılması şirketlerin maddi olmayan varlıklarıyla ilgili finansal bilgilerinin finansal raporlarda sınırlı bir şekilde açıklanmasına neden olmuştur. UFRS'nin bu ihtiyatlı yaklaşımı şirketlerin piyasa değeri ile defter değeri arasındaki açıklanamayan farkın büyümesine neden olmuştur (Abeysekera, 2008:43).

UMS 38 standardının en önemli eksikliği reklam ve promosyon ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ilişkin harcamaların maddi olmayan vuran varlık olarak değerlendirilmemesidir. Günümüz işletmelerinin en fazla önem verdiği ve bütçelerinin önemli bir kısmını bu harcamalara ayırdığı bilinmektedir. Bu harcamaların doğrudan gider yazılarak muhasebeleştirilmesi finansal bilgi kullanıcılarının bilgi ihtiyacını tam olarak karşılamadığı gibi ilgililerin alacakları kararlarda isabet sağlamalarına da engel olacaktır. Diğer bir eksiklik ise işletme içi yaratılan şerefiyenin, maddi olmayan duran varlık olarak değerlendirilmemesidir. Genel olarak; işletmenin piyasa değeri ile defter değeri arasındaki fark olarak tanımlanan şerefiyenin de finansal tablolara yansıtılması finansal tablolarının anlamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır.

Reklam, ar-ge, ve şerefiye gibi varlıklar entelektüel sermayenin önemli unsurları arasındadır. Bu varlıkların finansal tablolara yansıtılması ancak entelektüel sermaye kavramı içerisinde mümkün olabilecektir.

Genel olarak, UMS 38 standardını entelektüel sermaye açısından değerlendirdiğimizde; ilgili standart entelektüel sermayeyi açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Entelektüel sermayenin bir standart olarak ele alınması ve bütün unsurlarıyla değerlendirilerek raporlamaya tabi tutulması gerekmektedir.

Ayrıca, birçok ülkenin UFRS'yi kabul etmesi ile birlikte entelektüel sermayenin ölçülmesi ve değerlendirilmesi daha bir önem kazanmıştır. UFRS'nin, varlıkların tanımlanması ve değerlendirme işlemlerinde ihtiyatlı yaklaşımı tercih etmesi; şirketlerin gerçek değerinden daha çok raporlama değerini değiştirmektedir (Abeysekera, 2007:331). Bu raporlama değeri finansal bilgi kullanıcılarını yanlış bilgilendirmekte ve finansal sistemin işlevselliğini olumsuz olarak etkilemektedir. UFRS'nin problemi entelektüel sermayenin ölçümünde ve raporlanmasında bir adım geriye gitmesidir. Global ve yerel ekonomilerde maddi duran varlıklardan, maddi olmayan duran varlıklara bir kayma olmuş ve maddi olmayan duran varlıklara odaklanma artmıştır. Ancak, yaşanan bu

gelişmelere rağmen UFRS finansal tablolarda maddi olmayan duran varlıkların ağırlığını azaltmıştır (Abeysekera, 2007:340).

UMS 38'de, entelektüel sermayenin finansal tablolarda raporlanmasına imkân verilmemektedir. UMS 38'de, işletmenin kendi bünyesinde bilgi ve tecrübe ile oluşturduğu değerlerden ziyade bir bedel karşılığında dışarıdan satın alınan değerlerin raporlanmasına izin verilmektedir. Bu nedenle entelektüel sermayenin raporlanması noktasında UMS 38'i yetersiz kaldığı görülmektedir (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002:26). Bu yetersizliğin giderilmesi için; UFRS, finansal raporlama açısından maddi olmayan duran varlıkları yeniden tanımlamalı ve piyasa değeri ile defter değeri arasındaki farkın yatırımcılar tarafından tam olarak bilinmesini sağlamalıdır. Entelektüel sermayenin raporlanması bu açığın kapatılması için bir köprü olabilir ve yatırımcıların ekonomik kararlarında daha bilgili olmalarını sağlayabilir (Abeysekera, 2008:44). Ayrıca finansal bilgi kullanıcılarının bilgi ihtiyacının doğru ve tam olarak karşılanabilmesi için, işletmenin bir bütün olarak değerlendirilmesi, gerek maddi varlıkların gerekse entelektüel sermayenin bilançolarda gerçek değerleri ile raporlanması gerekmektedir. Bunun için işletmenin sahip olduğu entelektüel sermayenin bilançolarda sunulması, hem işletme gerçek değerinin tespiti hem de işletme hakkında karar alan finansal bilgi kullanıcılarının kararlarının doğruluğu açısından kaçınılmaz bir durumdur (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002:26).

SONUÇ

Ekonomik alanda yaşanan gelişmeler entelektüel sermayeyi, işletmelerin en değerli varlığı ve rekabet silahı haline getirmiştir. İşletmeler için bu derece önemli olan bir varlığın da finansal tablolarda gösterilmesi zorunlu hale gelmiştir. Ancak entelektüel sermayenin soyut bir varlık olması ve işletmeden işletmeye farklılıklar göstermesi nedeniyle ölçülmesi ve raporlanması maddi varlıklara göre daha zor ve karmaşık bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu karmaşıklığı giderecek çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler ile işletmenin sahip olduğu entelektüel sermayenin, piyasadaki gerçek değeriyle finansal tablolarda gösterilmesi sağlanacaktır. Finansal raporlarında yer alan entelektüel sermaye; işletmelerin, daha kolay kredi bulmalarını, borçlanma imkânının artmasından dolayı daha fazla büyümesini, hisse senedi performansının ve piyasa değerinin artmasını sağlayacaktır.

Yapılan çalışmalar ve tartışmalar entelektüel sermayenin raporlanmasının bazı itirazlara rağmen zorunlu olduğunu göstermektedir. Bu noktada sorun, entelektüel sermayenin nasıl ölçüleceği ve raporlanacağıdır. Entelektüel

tüel sermayenin raporlanmasında dikkat edilmesi gereken ön önemli nokta şirket hakkındaki bilgilerin gerçeğe uygun değeriyle finansal raporlara yansıtılmasıdır. Bununla birlikte entelektüel sermayenin raporlanmasında her bir finansal bilgi kullanıcısının ihtiyacı göz önünde bulundurularak raporlama yapılmalıdır.

Entelektüel sermayenin raporlanmasıyla ilgili çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bize göre bu yöntemlerden en uygun olanı performans raporlama yaklaşımı olarak da bilinen bağımsız raporlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre entelektüel sermaye işletmenin geleneksel finansal tablolarına ek olarak raporlanmalıdır. Bu yöntem; geleneksel finansal tabloların devamlılığını sağlarken diğer taraftan finansal bilgi kullanıcılarına daha doğru ve ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Bu yöntemle finansal bilgilerin en önemli özelliği olan karşılaştırılabilir olması devam ettirilmektedir.

Finansal bilgi kullanıcılarının entelektüel sermayenin raporlanmasından tam olarak faydalanabilmeleri için şirketin sahip olduğu entelektüel varlıkların işlenmiş bir veri olarak ve parasal karşılığının ne olduğu belirtilerek sunulmalıdır. Ham olarak verilecek bilgiler finansal bilgi kullanıcılarının farklı yorumlar yapmalarına ve yanlış karar almalarına yol açabilecektir. Bu durum da finansal sistemin işleyişini olumsuz etkileyecektir.

Geleneksel muhasebe sistemi, büyük oranda maddi duran varlıklara sahip olan sanayi işletmelerinin ihtiyaçları çerçevesinde oluşturulmuştur. Dolayısıyla geleneksel muhasebe sistemi, sanayi işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Günümüz bilgi yoğun işletmelerinin ihtiyaçlarına geleneksel muhasebe cevap verememektedir. Bu nedenle, entelektüel sermayenin, UFRS çerçevesinde raporlanması finansal sistemin işleyişi açısından büyük önem arz etmektedir. Dünya genelinde çok ciddi bir kullanım oranına ulaşan UFRS uygulamaları finansal piyasaların ortak bir finansal dili haline gelmiştir. Finansal bilgilerin karşılaştırılabilirliği, ihtiyaca uygun olması ve diğer özelliklerinin sağlanabilmesi için küresel piyasada faaliyet yürüten tüm işletmelerin aynı raporlama dilini kullanması gerekmektedir. Bu nedenle IASB'de entelektüel sermayeyi bir bütün olarak kabul etmeli ve başlı başına bir standart olarak ele almalıdır. IASB tarafından yayınlanan UMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar standardı entelektüel sermayeyi açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Abeysekera, Indra. (2003). Intellectual Accounting Scorecard - Measuring and Reporting Intellectual Capital, Journal of American Academy of Business, Cambridge, Vol: 3, No: 1/2.
2. Abeysekera, Indra. (2007). Intellectual Capital Reporting Between A Developing and Developed Nation, Journal of Intellectual Capital, Vol: 8, No: 2.
3. Abeysekera, Indra. (2008). Intellectual Capital Practices of Firms and The Commodification of Labour, Accounting, Auditing & Accountability Journal, Vol: 21, No: 1.
4. Acar, Durmuş ve H. Dalğar. (2004). Entellektüel Sermayenin Ölçülmesinde Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 15.
5. Akdemir, Ali. (1998). Entelektüel Sermaye Konseptinin İşletmecilik Anlayışındaki Dönüşümleri, SDÜ İİBF Dergisi, S. 3 (Güz).
6. Alagöz, Ali ve R. Özpeynirci. (2007). Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, C.IX, S.II.
7. Arslan, Özgür. (2004). Entellektüel Sermayenin Türkiye'deki Raporlanma Şeklinin İncelenmesi, Journal of Faculty of Business, Vol: 5, No: 2.
8. Aslanoğlu, Suphi ve İ. Zor. (2006). Bilgi Varlıklarının Değerlemesi: Entelektüel Sermaye Ölçüm ve Değerleme Modelleri; Karşılaştırmalı Bir Analiz, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 29.
9. Bayazıtlı, Ercan. (2000). Entelektüel Sermaye Gelecek Binyılın Katma Değer Başarısında Anahtar, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Yıl:1, S:2.
10. Brooking, Annie. (1997). The Management of Intellectual Capital, Long Range Planning, Vol: 30, No: 3.
11. Büyüközkan, Gülçin. (2002). Entelektüel Sermaye Yönetimi, KalDer Forum, 2.
12. Choong, Kwee Keong. (2008). Intellectual Capital: Definitions, Categorization and Reporting Models. Journal of Intellectual Capital, Vol: 9, No: 4.

13.Çıkrıkçı, Mustafa, A. Daştan. (2002). Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması, Bankacılar Dergisi, Sayı 43.

14.[Demirpolat, İsmet. \(2007\). Entellektüel Sermaye. http://www.riskcenter.com.tr/risknews/risknewsfiles/mart2007/ismetdemirpolat.pdf.](http://www.riskcenter.com.tr/risknews/risknewsfiles/mart2007/ismetdemirpolat.pdf)

15.Edvinsson, Leif. (1997). Developing Intellectual Capital at Skandia, Long Range Planning, Vol: 30, No: 3.

16.Erken Çelik, Arzum ve S. Perçin. (2000). Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl:1, Sayı:2.

17.Erkuş, Hakan. (2004). Geleneksel Raporlama Yöntemlerinin Yeni Ekonomi Karşısındaki Durumunun İrdelenmesi ve Entellektüel Sermayenin Raporlanması, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C: 9, S. 2.

18.Guthrie, James. (2001). The Management, Measurement and the Reporting of Intellectual Capital, Journal of Intellectual Capital, Vol: 2, No: 1.

19.Keskin, Halit. (2005), Entelektüel Sermaye Nedir?, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, E-Bülten, Yıl: 1, Sayı:14.

20.Önce, Saime. (1999). Muhasebe Bakış Açısı ile Entelektüel Sermaye, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1100, Eskişehir.

21.Öztürk, M. B. ve K. Demirgüneş. (2008). Kurumsal Yönetim Bakış Açısıyla Entellektüel Sermaye, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19.

22.Roos, Göran ve J. Roos. (1997). Measuring Your Company's Intellectual Performance, Long Range Planning, Vol: 30, No: 3.

23.Seetharaman, A., Hadi Helmi Bin Zaini Sooria ve A.S. Saravanan. (2002). Intellectual Capital Accounting and Reporting in The Knowledge Economy, Journal of Intellectual Capital; Vol: 3, No: 2.

24.Stewart, Thomas A. (2000). Entelektüel Sermaye Kuruluşların Yeni Zenginliği, Kontent Kitap, İstanbul.

25.Şamiloğlu, Famil. (2002). Entelektüel Sermaye, Gazi Kitabevi, Ankara.

26.Şerbetçi, Derya. (2003). 21.yy İşletmelerinin Gerçek Zenginlik Kaynağı: İnsan Sermayesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 8.

27. Williams, S Mitchell. (2001). Is Intellectual Capital Performance and Disclosure Practices Related?, Journal of Intellectual Capital, Vol: 2, No: 3.

28. Yereli, Ayşe N. ve G. Gerşil. (2005). Entelektüel Sermayeyi Ölçme ve Raporlama Yöntemleri , Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C. 12, S. 2.

29. Yıldız, Birol ve B. Tenekecioğlu. (2004). Entelektüel Sermayenin İşletmelerin Piyasa Değeri Üzerindeki Etkisi ve İMKB 100 İşletmelerinde Görgül Bir Çalışma, Osman Gazi Üniversitesi İİBF 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongre Kitabı, Eskişehir.